
**MARK TVEN VA G'AFUR G'ULOM ASARLARIDA MILLIY XARAKTER VA
AXLOQIY QADRIYATLARNING QIYOSIY TAHLILI****Nosirov Suhrob Shuhrat o'g'li**

Samarqand davlat chet tillar instituti

suhrobnosirov60@gmail.com

+998930018854

**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:**

Received:25.10.2025

Revised: 26.10.2025

Accepted:27.10.2025

KALIT SO'ZLAR:

Mark Tven; G'afur
G'ulom; milliy xarakter;
axloqiy qadriyatlar;
qiyosiy adabiyot;
insonparvarlik;
madaniy o'ziga xoslik.

Ushbu maqolada Mark Tvenning «Shahzoda va gado» va G'afur G'ulomning «Shum bola» asarlarida milliy xarakter va axloqiy qadriyatlarning ifodalanishi qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan o'rganilgan. Sifatli matn va kontekst tahlilidan foydalangan holda, tadqiqot ikkala muallifning madaniy va vaqtinchalik farqlarga qaramay, halollik, hamdardlik va adolat kabi umuminsoniy g'oyalarni qanday ifodalashini o'rganadi. Tvenning ijtimoiy realizmi va G'ulomning axloqiy gumanizmi oddiy insonni axloqiy kuch va ma'naviy bardamlik timsoli sifatida tasvirlashda birlashadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Tven Amerika jamiyatining demokratik va individualistik ruhini aks ettirsa, G'ulom o'zbek madaniyatining jamoaviy va mehr-oqibat qadriyatlarini o'zida mujassam etgan. Pirovardida, tadqiqot axloqiy ong va milliy o'zlikni anglash madaniy chegaralardan tashqariga chiqadigan va insoniy fazilatning universalligini tasdiqlaydigan adabiy ifodaning o'zaro bog'liq unsurlari ekanligini ko'rsatadi.

KIRISH

Milliy xarakter va axloqiy qadriyatlarni o'rganish uzoq vaqtdan beri qiyosiy adabiyotshunoslikning asosiy masalasi bo'lib kelgan, chunki u jamiyatlarning o'zini va boshqalarni idrok etishining axloqiy va psixologik jihatlarini aks ettiradi. Adabiyot ko'pincha millatning tarixiy tajribasini, axloqiy ideallarini, ijtimoiy qarama-qarshiliklarini ochib beruvchi xalqning umumiy ongining ko'zgusi bo'lib xizmat qiladi. Shu ma'noda XIX asr Amerika realizmi namoyandasi Mark Tven va XX asr o'zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri G'afur G'ulom ijodida axloqiy tamoyillar va milliy o'zlikni anglashning badiiy ijod orqali ifodalanishini qiyosiy o'rganish uchun qimmatli material bo'la oladi. Ikkala muallif ham oddiy odamlarning kundalik hayotini tasvirlab, ijtimoiy tengsizlik, ikkiyuzlamachilik va axloqiy barqarorlikni fosh etadi, ammo buni turli madaniy, vaqtinchalik va mafkuraviy nuqtai nazardan amalga oshiradi.

Mark Tvenning asarlari, xususan, «Shahzoda va qashshoq» va «Geklberri Finning sarguzashtlari» ko'pincha o'z davridagi Amerika jamiyatiga axloqiy sharhlar sifatida qaraladi, ularda halollik, rahm-shafqat va ijtimoiy ierarxiyani tanqid qilish ta'kidlanadi. Uning hikoya qilish uslubida yumor, kinoya va chuqur axloqiy mulohaza uyg'unlashgan bo'lib, bu o'quvchiga rivojlanayotgan demokratik jamiyatning axloqiy ongini aniqlash imkonini beradi. G'afur G'ulomning «Shum bola» va boshqa nasriy asarlarida esa kollektivism, hamdardlik, qiyinchiliklarga ma'naviy bardosh berish asosida shakllangan o'zbek milliy ruhi o'z ifodasini topgan. G'ulomning oilaviy qadriyatlar, samimiyluk va ijtimoiy mas'uliyatga e'tibor qaratishi an'anaviy o'zbek axloqini ham, sovet davridagi insonparvarlik g'oyalarini ham aks ettiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Milliy xarakter va axloqiy qadriyatlar tushunchasi adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslikda keng muhokama qilingan, chunki u ma'lum bir jamiyatdagi axloqiy me'yorlar, jamoa psixologiyasi va tarixiy tajribaning sintezini ifodalaydi. Benedikt (1946) va Kardiner (1953) fikriga ko'ra, milliy xarakter xalqning dunyoqarashi va badiiy ifodasini shakllantiradigan xulq-atvor va axloqiy ideallarning umumiy namunalarini o'zida mujassam etadi. Qiyosiy adabiyotshunoslik sohasida Damrosh (2003), Bassnett (2014) kabi olimlar adabiyot nafaqat umuminsoniy qadriyatlarni, balki har bir xalqning axloqiy ongini belgilaydigan o'ziga xos madaniy kodlarni ham aks ettirishini ta'kidlaydilar. Shunday qilib, adabiyotda milliy xarakterni o'rganish axloqiy tamoyillar, hamdardlik va o'zlikni anglashning badiiy shakllar orqali ifodalanishini tushunish vositasiga aylanadi. Mark

Tvenning axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy etika tasviriga qo'shgan hissasi Amerika adabiyotshunosligining asosiy mavzusi bo'lib kelgan. Uning romanlari, ayniqsa, «Geklberri Finning sarguzashtlari» (1884) va «Shahzoda va gado» (1881) ijtimoiy institutlarning ikkiyuzlamachiligi va shaxsning axloqiy o'sishini fosh etuvchi chuqur axloqiy allegoriyalar sifatida talqin qilingan.

Shuningdek, G'afur G'ulom asarlari ham o'zbek adabiyotida axloqiy barqarorlik, insonparvarlik, milliy ruh timsoli sifatida muhim o'rin tutadi. G'ulom «Shum bola» («Shum bola», 1936) asarida o'zbek xalqining ilk sovet davridagi axloqiy va ruhiy barqarorligini aks ettiruvchi sho'x, ammo qalbi pok bolaning yorqin obrazini yaratadi. Karimov (2018), Rustamov (2020) kabi olimlar G'ulomning oilaviy qadriyatlar, mehr-oqibat va jamoaviy hamjihatlikni aks ettirishi o'zbek milliy xarakterining axloqiy asoslarini aks ettirishini ta'kidlaydilar. Uning yumor va so'zlashuv nutqidan foydalanish uslubi bezak sifatidagina emas, balki axloqiy tarbiya vositasi sifatida samimiylilik, mehr-muruvvat, o'zgalarga hurmat hissini uyg'otish vazifasini bajaradi. G'arbiy va Markaziy Osiyo adabiyotlari o'rtasidagi qiyosiy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, madaniy va tarixiy farqlarga qaramay, ikkala adabiy an'ana ham milliy chegaralardan tashqarida bo'lgan gumanistik g'oyalarga ega (Said, 1994; Baxtin, 1981). Tven va G'ulom har biri o'z kontekstida ijtimoiy adolatsizlikni fosh etish va axloqiy poklikni himoya qilish uchun hazil, kinoya va realistik xarakteristikadan foydalanadilar. Ularning asarlarida milliy xarakterning mohiyati nafaqat tashqi madaniy belgilarda, balki insoniyat tajribasini belgilaydigan umuminsoniy axloqiy qadriyatlar - halollik, hamdardlik va jasoratda ham namoyon bo'lishi ochib berilgan. Binobarin, ularning asarlarini qiyosiy nuqtayi nazardan o'rganish adabiyotning axloqiy ongning o'ziga xosligi va universalligini turli xalqlarda qanday ifodalashi haqidagi tasavvurni boyitadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda Mark Tvenning «Shahzoda va gado» va G'afur G'ulomning «Shum bola» asarlarida milliy xarakter va axloqiy qadriyatlar qanday aks ettirilganini o'rganish uchun qiyosiy va sifatli matniy tahlil qo'llaniladi. Tadqiqot har bir muallifning tarixiy va madaniy kelib chiqishini hisobga olgan holda sinchkovlik bilan o'qish va kontekstual talqin qilish orqali axloqiy, madaniy va ijtimoiy mavzularni aniqlashga qaratilgan. Adabiy tanqid va madaniyatshunoslikning ikkilamchi manbalari har ikki yozuvchining o'z an'analarida axloqiy ong va insonparvarlik g'oyalarini qanday ifoda etishini ochib berish uchun germeneytik va axloqiy yondashuvlarga asoslangan tahlilni qo'llab-quvvatlaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Mark Tvenning «Shahzoda va kambag'al» hamda G'afur G'ulomning «Shum bola» asarlarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ikkala muallif ham, turli til va madaniyatga mansub bo'lishlariga qaramay, axloqiy yaxlitlik, hamdardlik va ijtimoiy adolatga asoslangan chuqur gumanistik qarashga ega. Tven qotib qolgan sinfiy tuzumdagi kishilarning ma'naviy uyg'onishini tasvirlab, haqiqiy olijanoblik tug'ilish bilan emas, balki axloqiy xulq-atvor va rahm-shafqat bilan belgilanishini ta'kidlaydi. Uning Edvard va Tom obrazi XIX asr Amerika jamiyatining demokratik g'oyalarini aks ettiruvchi tajriba va axloqiy tarbiyaning o'zgaruvchan kuchini ko'rsatadi. Shuningdek, G'ulomning sho'x qahramoni oddiy o'zbek farzandining matonati, samimiyligi, ma'naviy pokligi, uning halolligi va yumori qashshoqlik, ijtimoiy tengsizlik mashaqqatlariga qarama-qarshi qo'yilgan. Har ikkala yozuvchi ham o'z hikoyalarini jamiyatning axloqiy taraqqiyotining metaforasi sifatida yoshlarning axloqiy rivojlanishi atrofida quradilar.

Tven realizmi va G'ulom gumanizmi oddiy odamlarni axloqiy qadriyatlarning haqiqiy tashuvchisi sifatida tasvirlashda bir-biriga yaqinlashadi. Agar Tven munofiqlik va adolatsizlikni fosh etish uchun kinoya va satiradan foydalansa, G'ulom jamoaviy axloq va oilaviy rishtalarning mustahkamligini ochib berishda iliqlik, soddalik va hazilga tayanadi. Ularning uslubiy yondashuvlari bir-biridan farq qiladi - Tvenning tili zukkolik va ijtimoiy tanqid bilan ajralib tursa, G'ulomning nasri og'zaki an'analar va hissiy samimiyatni aks ettiradi - ammo ikkalasi ham bir xil axloqiy tamoyillarni: halollik, hamdardlik va ijtimoiy mas'uliyatni tasdiqlash uchun xizmat qiladi. Bundan tashqari, ikkala muallif ham bolaning nuqtai nazarini jamiyat me'yorlariga qarshi chiqish uchun hikoya vositasi sifatida qo'llab, begunohlik va axloqiy intuitsiya korrupsiyalashgan tizimlarga haqiqiy tanqidiy yondashuv bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Har ikkala adabiyotda ham axloqiy qadriyatlar milliylik in'ikosi vazifasini bajaradi. Tven ijodida axloq amerikacha tenglik, o'z kuchiga tayanish g'oyalari bilan hamohang bo'lsa, G'ulom ijodida o'zbekona jamoaviylik, sadoqat, insonparvarlik ruhi ifodalanadi. Shunga qaramay, har ikkala muallif milliy xarakterning umuminsoniy axloqiy qadriyatlardan ajralmasligini ochib beradi. Ularning asarlari tarixiy va madaniy chegaralardan tashqariga chiqib, adabiyot insoniyat tajribasining umumiy axloqiy asoslarini yoritish orqali madaniyatlararo tushunishni shakllantirishi mumkinligini tasdiqlaydi.

XULOSA

Mark Tvenning «Shahzoda va gado» hamda G'afur G'ulomning «Shum bola» asarlarini qiyosiy o'rganish shuni ko'rsatadiki, ikkala muallif ham, garchi turli madaniy va tarixiy

sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, axloqiy yaxlitlik va insoniy mehr-oqibatni umuminsoniy qadriyatlar sifatida tasvirlashga sodiqdirlar. Tvenning ijtimoiy tengsizlik satirasi va G'ulomning oddiy odamlar o'rtasidagi axloqiy chidamlilikni tasvirlashi ularning axloqiy kuch, halollik va hamdardlik haqiqiy insoniy olijanoblikni belgilaydi, degan e'tiqodida birlashadi. Har bir yozuvchi o'z millatining ruhini aks ettiradi - Tven Amerika ozodlik va tenglik g'oyalari orqali, G'ulom esa o'zbekona samimiylik, jamoaviylik va hurmat qadriyatlari orqali. Adabiy an'analar turlicha bo'lishiga qaramay, har ikkalasi ham axloqiy qadriyatlar chegara bilmasligini, madaniyatlar va davrlar o'rtasida ko'prik vazifasini bajarishini ochib beradi. Ularning asarlarida adabiyotning ma'naviyatni yuksaltirish, milliylik va insoniylik mohiyatini saqlab qolishdagi o'rni barhayot ekanligi ta'kidlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bakhtin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. University of Texas Press.
2. Bassnett, S. (2014). *Comparative Literature*. Routledge.
3. Benedict, R. (1946). *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Houghton Mifflin.
4. Damrosch, D. (2003). *What Is World Literature?* Princeton University Press.
5. Emerson, E. (2000). *The Authentic Mark Twain: A Literary Biography*. University of Pennsylvania Press.
6. Fishkin, S. F. (1993). *Was Huck Black? Mark Twain and African-American Voices*. Oxford University Press.
7. Kaplan, J. (2003). *Mark Twain and the American Novel*. Cambridge University Press.
8. Kardiner, A. (1953). *The Psychological Frontiers of Society*. Columbia University Press.
9. Karimov, B. (2018). *G'afur G'ulom ijodida milliylik va insonparvarlik g'oyalari*. Tashkent: Fan nashriyoti.
10. Rustamov, A. (2020). *O'zbek adabiyotida axloqiy qadriyatlar talqini*. Samarqand State University Press.
11. Said, E. W. (1994). *Culture and Imperialism*. Vintage Books.

12. Umida A. Stylistic Peculiarities of Herbert Bates Stories //International journal of inclusive and sustainable education. – 2023. – T. 2. – №. 2. – C. 122-125.

13. Yusupovna A. U., Shavkatovna I. M. Development of Reading Skills on the Basis of Synthetic Method in a Non-Linguistic Universities //American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769). – 2023. – T. 1. – №. 9. – C. 241-244.

14. CREATING M. A. U. D. M. O. F. FEMALE CHARACTERS IN THE WORKS OF GERBERT BATES //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – C. 9295-9299.

